

SİNEMADA ORYANTALİST SÖYLEM: “300 SPARTALI” VE “BÜYÜK İSKENDER” ÖRNEĞİ

Fatma Çetinkaya

Giriş

Kültür, toplumsal etkileşimlerin toplamıdır. Kültür yalnızca içinde bulunduğu insanlardan değil, karşı kültür olan diğer kültürlerle etkilenerek de şekillenmektedir. Bu bağlamda tarih boyunca birbiri ile ilişki içine girmiş olan Doğu ve Batı kültürü de kendi kimliklerini bu etkileşim ve “öteki” olan karşı kültürle tanımlamaktadırlar. Batı, Antik Yunan’dan itibaren Doğu’yu tanımlamalar içine sokmuş ve böylece kendi kimliğini de bu diyalektik ilişkiyle oluşturmuştur. Bu anlayışın yüzyıllardır devam ettirilmesi ise kültürel aygıtlarla mümkün olmuştur. Doğu-Batı farklılığı Edward Said tarafından derinleştirilmiştir. Said, oryantalizm kavramını ortaya koymuş ve Batılı toplumların Doğulu toplumları bir algılayış biçimi olarak ele almıştır. O’na göre, “Batı medeniyetinin doğu dünyası üzerinde hakimiyet oluşturmaya yol açan önyargılarla dolu fantezi, imaj ve hayallere dayalı düşünce sistemidir”.¹ Oryantalizm globalleşen dünyada siyaset, kültür, sanat gibi çeşitli alanlarda varlığını devam ettirmektedir.

Medyayı ve bize sunulanları pek çok sosyolojik bakış açısıyla incelemek mümkündür. İşlevselci bakış açısı, medyanın önemli işlevlerine değinmiştir. Bunlar, enformasyon, bağıntı, süreklilik, eğlence ve hareketlilikdir.² Medya araçları bizlere öncelikle bilgiyi sağlar ve bağıntularla da bilginin anlaşılmasını amaçlar. Egemen kültürün bir ifade ediliş biçimi olarak medya aynı zamanda hareketliliği yani toplumu hedeflere ulaştırmak için hareketlendirme işlevini de yerine getirmektedir. Bu bakış açısından medya, özellikle Hollywood endüstri-

¹ Said, 1978 akt. Mustafa Fidan, “Oryantalizm ve Batı Sineması: Midnight Express (1978) Filmi Örneği” *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi* 11/1 (2021), s. 3. (erişim 04.11.2022).

² Anthony Giddens, *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012, s. 645.

si, toplumu hem eğlendirerek hem de belirli işlevleri yerine getirerek toplumu biçimlendirmektedir. Ryan ve Kellner “*Filmler herhangi bir durumu yansıtmaktan çok o durumun tasarlanan belli bir biçimini oluşturmak üzere seçilmiş ve birleştirilmiş temsili öğeler yoluyla birtakım tezler ileri sürer, bunu yaparken seyirciye belli bir konumu ya da bakış açısını telkin ederler*”.³ Bu bağlamda bu çalışmada Batı’nun Doğu’ya ilişkin fikirlerin nasıl aktarıldığı ve topluma sunulan mesaj dikkatle incelenmek istenmiştir. Zira sinemanın seyirci kitlelerinin büyüklüğü düşünüldüğünde tarih sahnesinde Doğu’nun nasıl gösterildiği ve dünyaya kendi ideolojilerinin nasıl aktarıldığının üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

Batı’nın oryantalist söylemleri Batı’nın sömürgeci politikasını meşrulaştırmanın ve kendi düşüncelerini belirli aygıtlarla topluma kabul ettirmenin bir yoludur. Dünya egemenliğini elinde bulunduran Batı, Doğulu toplumlar için yarattığı tasvirleri ve ön yargılı düşüncelerini kitle iletişim araçları ile tüm dünyaya yaymaktadır. Özellikle filmler ideolojilerin aktarılmasının en önemli araçlarından bir tanesidir.

Fransız post-modern yazar Jean Baudrillard modern kitle iletişim araçlarının etkisinin derinliğinden söz etmektedir. Nitekim yaşamlarımızın niteliği elektronik medya ile oldukça değişmiş ve yaşadığımız dünyanın ne olduğu ve nasıl olduğunu belirlemenin bir aracı haline gelmiştir. Baudrillard’ın hiper gerçeklik kuramı çerçevesinden bakıldığında, medyanın görmemize izin verdiği gerçeklik bu durumu izah edebilmektedir. Tarihte Batı ve Doğu birbiri ile ilişkileri ile kimliklerini inşa etmişlerdir. Günümüzde medya ve özelde sinema ile Batı kendi kimliğini Doğu’yu ötekileştirerek bir kimlik sunmaktadır. Bu noktada şunu sormak gerekmektedir. Gerçekten Doğu ve Batı kimliği sinemada bize sunulan gibi midir? Yoksa bize gösterilmek istenen mi sunulmuştur? Çalışmada, Batı’nın oryantalist söylemleri ve Doğu-Batı ilişkilerinin nasıl kurgulandığı örneklem olarak seçilen *300 Spartalı* ve *Büyük İskender* filmleri karşılaştırmalı olarak analiz edilip tarihsel bağlam çerçevesinde ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Oryantalizm, Ötekileştirme ve Sinemadaki Görüntüsü

Oryantalizm kısaca Batı’nın Doğu hakkındaki tasviri olarak açıklanmaktadır. Sözlük anlamı olarak Latince *oriens* kelimesinden türetilen oryantalist kavramı Doğu’yu göstermek için kullanılmakla birlikte Batılıların İslam dünyası hakkında tutumlarıdır.⁴

³ Ryan ve Kellner, 1997:8 akt. Zehra Yiğit, “Hollywood Sinemasının Yeni Oryantalist Söylemi ve 300 Spartalı” *Selçuk İletişim* 5/3 (2008), s. 236. (erişim 20.10.2022).

⁴ Germaner ve İnankur 1989:9 akt. Meryem Köse ve Meryem Küçük, “Oryantalizm ve “Öteki” Algısı” *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 1/1 (2015), s. 110. (erişim 14.10.2022).

Oryantalizm hakkında en ciddi eleştirileri Edward Said yapmıştır.⁵ Said, iktidar ile bilginin yani Batı ve oryantalist bilginin karşılıklı etkileşim içinde olduğunu, oryantalistlerin objektif bir biçimde çalışmalarda bulunduğunu eleştirmiş ve bu çalışmaların değer odaklı olduğunu gözler önüne sermiştir. Said, tezlerini oluştururken M. Foucault'dan etkilenmiş ve oryantalist bilgi ile sömürgeci Batı'nın ekonomik ve politik gücü arasında ilişki kurmuştur.⁶ Karaaslan⁷, Said'in Doğu üzerinde eser yazan Batılı yazarların neredeyse tümünün oryantalist bir bakış açısıyla eserlerini oluşturduklarını belirttiğini aktarmıştır. Zira tüm bu Batılı yazarlar tarafından Doğu ve Batı'nın birbirinden ayrı ve farklı olduğu kabul edilmekte ve bu farkın nedeninin de Batının üstünlüğünden kaynaklı olduğuna inanılmaktadır.

Oryantalizm ayrıca Batı'nın Doğu hakkında önyargılı imajlara dayalı ve hakimiyet kurmanın amaçlandığı bir kavramdır. Batı'nın Doğu üzerinde tahakkümünün bir aracı olarak da kabul edilebilen oryantalizm esasında Batı'nın Doğu hakkında bilgiler edinmesi ve bu bilgilerle kendilerine söylem oluşturup hegemonya kurmasıdır.⁸

Egemen konumunda olan Batı'nın Doğu hakkındaki bilgileri ve bu bilgilerle yapılan çalışmalar Doğu kimliğinin göstergesi haline gelmektedir. Yani aslında Batı'nın Doğu hakkındaki tasvirleri kurgusal bir Doğu'dur. Oryantalist bakış açısıyla yaratılan Doğu imajıyla Batı Doğu'nun ne olduğunu insanlara çeşitli vasıtalarla aktarmaktadır. Böylece ötekileştirilmiş bir Doğu toplumu ortaya çıkmaktadır. Bu noktadan bakıldığında Doğu ile kurgulanan ve insanlara sunulan gerçekliklerin ideolojik bir yönü olduğunu söylemek mümkündür.

Oryantalizmin başlangıcı hakkında kesin bir bilgi söylemek mümkün değildir. Fakat unutulmamalıdır ki tüm tarih sahnesi Doğu-Batı ilişkileri, çelişkileri ve çatışmalarıyla doludur. Birbirleri ile girdikleri alışverişler, savaşlar ve yaptıkları keşiflerle birbirlerini şekillendirmiş, kimliklerini oluşturmuşlardır. Batı'nın yansıttığı Doğu imajı ideolojik olmakla birlikte Doğu hakkındaki gerçekliğin kurgulanmasıdır.

Oryantalizm, Batı'nın Doğu hakkında bilgi vermesinin yanında bir ideoloji üretimidir. Zira Batı'nın üretmiş olduğu bilgiler iktidarlar tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmaktadır.⁹ Batı'nın oryantalist bakış

⁵ Edward Said, *Oryantalizm: Sömürgeciliği Keşif Kolu*, İstanbul: Pinar Yayınevi, 1982.

⁶ Küçük ve Köse, "Oryantalizm ve "Öteki" Algısı", 111-112.

⁷ Çakırman 2007:106 akt. Ebuzer Karaaslan, "Oryantalizmin Zihin Dünyası: Doğu, İslam ve Osmanlı", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2021, s.91.

⁸ Mehmet Emin Satır ve Nuri Paşa Özer, "Oryantalist Bakış Açısının Sinemaya Yansıması: The Physician (2013) Filmi Örneği" *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 6/1 (2018), s. 761. (erişim 14.10.2022).

⁹ Mutman 2012:106 akt. Satır ve Özer, "Oryantalist Bakış Açısının Sinemaya Yansıması", 765.

açısı günümüzde halen devam etmektedir. Bu bakış açısını türlü şekillerde görmek mümkündür. Oryantalizmin kendisini en çok ortaya çıktığı alanlar için sinema başta olmak üzere edebi metinleri örnek verebilmekteyiz. Batı bu araçlarla Doğu kimliğini toplumlara aktarmakta ve insanlarda kurgusal bir Doğu imajı oluşturmaktadır. İktidarların bir aracı olarak da görebileceğimiz sinemanın toplum üzerine etkileri düşünüldüğünde oryantalist bakış açısının filmlerde gösterilmesiyle Doğu kimliği üretilmektedir. Zira sinema ile geniş kitlelere ulaşmak mümkündür. Bu nedenle oryantalist bakış açısıyla oluşturulan filmlerle oryantalizm yeniden üretilmekte ve insanlara sunulan şeyler gerçeklik olarak kabul ettirilmektedir.

“Öteki” kelimesinin sözlük anlamı “*sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan*”, “*mevcut kültür içinde dışlanmış olan*” olarak tanımlanmıştır.¹⁰ Türk Dil Kurumunun bu tanımlamasından anlaşılacağı üzere öteki kavramına olumsuz anlamlar atfedilmektedir.

Oryantalizmin en temel unsuru ötekileştirmedir. Batı, kimliğini öteki olan Şark ile ilişkisiyle tanımlamaktadır. Kimlik, farklılıklar temelinde bir ilişki ağı ile verilmektedir. Normallik-sapkınlık, kanun- despotizm gibi zıtlıklar batılı bakış ile oluşturulan imgelerdir. Dolayısıyla Batı’nın Şark için yarattığı (despotik veya arzu serası gibi) imgelerin zıttı olan kavramlar Batı’nın kimliğini yansıtmaktadır. Batı, Doğu için yarattığı klişeler ile Doğu imgesini pekiştirerek sabitlemektedir.¹¹ Bu noktada ötekileştirilen taraf kötülenirken karşı taraf yüceltilmektedir.¹² Oryantalist bakış açısından ötekileştirmeye baktığımızda ise ötekileştirilenin Doğu olduğu ve Batı’nın kendini yücelttiği görülmektedir. Oryantalist söylemlerde Batı kendindeki iyi özelliklerin mevcudiyetini ve bunun karşısında Doğu’nun bunlara sahip olmadığını göstermektedir. Bulut’a göre¹³ Batı, Doğu’nun kendini anlatamayacağını belirtir bu nedenle de Batı, Doğu adına da konuşmakta hatta Doğu’nun kendisini temsil edemeyeceğini düşündüğü için Doğu’nun temsil edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Doğu-Batı arasındaki ayırım ve bununla ilişkili olan ötekileşmeyi Hentch şu şekilde tanımlamıştır: “*Coğrafi anlamda Akdenizli Doğu çok eskilerden beri Avrupa için en yakın ve en çok mücadele edilen bir ötekilik, tam anlamıyla öteki olmuştur; çünkü gerek coğrafi açıdan gerek hayali olarak hemen bitişiğindedir; zaman zaman gizemli, tehditkar, baştan çıkarıcı ya da itici, hem ıssız hem mahşer gibi, hem barbar hem zarif, kah şiddet dolu kah uyuşuk, bir sihir ya da öfke diyarı; ama hep*

¹⁰ “TDK”, son güncelleme 9 Aralık, 2022, (<https://www.tdk.gov.tr/>).

¹¹ Bülent Diken ve Carsten B. Laustsen, *Filmlerle Sosyoloji*, İstanbul,2016, s. 54.

¹² Küçük ve Köse, “Oryantalizm ve “Öteki” Algısı”, 116.

¹³ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Ankara: Küre Yayınları, 2004, s. 13.

mevcut ve öteki olmuştur."¹⁴ Batı, Doğu'yu ötekileştirerek kendine de bir kimlik yaratmaktadır. Dolayısıyla Batı'nın kendini tanımlaması için Doğu'ya ihtiyaç duymakta fakat kendi iyi özelliklerini ortaya çıkarabilmesi için Doğu'ya olumsuz özellikler atfederek kendisini inşa etmektedir.

Kitle iletişim araçları ideolojileri yeniden üretmenin bir aracıdır. Sömürgeci ve kitle iletişim araçlarını elinde tutan Batı, artık ülkeleri sadece sömürge altına almakla kalmayıp kendi dışındaki ülkeleri de kültür endüstrisi ile sömürgeleştirip kendileri hakkındaki tanımlamaları da üstlenmektedir. Batı'nın Doğu'yu ötekileştirmesi ve bir kimlik kazandırma sürecini oryantalist söylemlerle yapmaktadır. Bu açıdan sinemayı özellikle Hollywood sinemasını incelemek oldukça önemlidir. Batı, Doğu'yu barbar, medeniyetsiz, ilkel, mistik, egzotik, kadınlara değer vermeyen insanlar olarak tanımakta, tanımlamakta ve bunları filmler ile insanlara sunmaktadır. Günümüzde de bu oryantalist söylemler filmler aracılığıyla devam etmektedir. Özellikle 11 Eylül sonrasında eskiden mistik ve egzotik olarak tanımlanabilen Doğu ve özelde Müslümanlar, artık terörist ve korku duyulan insanlar olarak gösterilmektedir.

Sinema oryantalist öğeleri farklı şekillerde sunabilmektedir. Mesaj yüklü olan sinema filmleri diğer toplumlara yahut dinlere karşı çarpıtılmış temsiller yoluyla halka aktarılmakta bu sebeple halkın yanlış temsillerle gösterilen topluma veya dine karşı önyargılı tutumlar göstermesine neden olabilmektedir.¹⁵Filmlerde yer alan mekanlar, karakterler, karakterlerin görünüşleri, filmde oryantalist öğeleri görmek için bu unsurlar önem taşımaktadır. Oryantalist öğeleri içeren filmler Doğu'yu masal diyarı olarak göstermektedir.¹⁶ İyi ve kötünün sunumu filmin senaryosunda oldukça önemlidir. Nitekim filmlerde Batılı karakterler ne kadar iyi özelliklerle sunulmaktaysa Doğulu karakterler tam zıttı olarak yer almaktadır. Ekinci'ye göre "Oryantalist söyleme göre Araplar şehvet düşkün, terörist, uyusuk, akılsız ve zayıftır. Bir yandan da çürümüşlüğü ve geride kalmışlığı temsil eder. Batılı ise, demokratik, akli başında, güvenilir, erdemli, güçlü bir karaktere sahiptir. Arap temsilleri açısından olumlu temsiller filmlerde neredeyse hiç yer almaz".¹⁷

Oryantalizm tanımlamasında Doğulular için, fantezilerden, cinsel unsurlardan, egzotik atmosferlerden, kadınlar ve cariyelerden bahsedilmektedir. Bu öğeler oryantalist bakış açısıyla yapılan filmlerde somut hale gelmekte-

¹⁴ Thierry Hentch 1996:75 akt. Gülbahar Atasever, "Doğu-Batı İlişkileri Bağlamında Oryantalizm", Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, 2009, s.8.

¹⁵ Uluç ve Küngerü, "Sinemada Arapların Temsiline Bir Örnek: Keskin Nişancı" Filmi" *Akademik Bakış Dergisi* 68 (2018), s. 12.

¹⁶ Serpil Kirel, *Kültürel Çalışmalar ve Sinema*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2012, s. 459.

¹⁷ Barış Tolga Ekinci, "Argo Filmi Bağlamında Hollywood Sinemasında Söylem ve Yeni Oryantalizm" *Atatürk İletişim Dergisi* 6 (2014), s. 55. (erişim 13.10.2022).

dir.¹⁸ Örneğin Uluç ve Soydan (2007)'nin çalışmasında bir dönem filmi olan "Harem Suare" incelenmiş, oryantalist ressamların Doğu imgelemleriyle yapmış oldukları çizimleri esas alan filmin oryantalist bakış açısını pekiştirdiği ve Osmanlı için kurgulanan imgeleri sinematik karakterlerle kesinleştirmekte olduğu ortaya çıkarılmaktadır.¹⁹ Sinemanın bir uzantısı olarak Walt Disney animasyonlarından biri olan "Mulan" animasyonunun incelendiği diğer bir çalışmada da oryantalist bakış açısı ortaya çıkarılmıştır. Nitekim bir Doğu hikayesi olan bu animasyonda başkahraman Batı'nın bir göstergesi olmuş ve Batı, modern ve özgür olarak gösterilirken Doğulu karakter olan Mulan ise gelenekçi, kaderci, ataerkil, baskıcı ve pasif olarak sunulmaktadır. Bir animasyon üzerinden Doğu ve Batı çatışması gösterilerek Doğu'nun hikayesinin anlatıldığı animasyonda oryantalist öğeler yerleştirilerek Doğu küçümsenmektedir.²⁰ Filmlerde oryantalist bakış açısının ortaya çıkarıldığı pek çok örnek vardır. Doğu ve Batı uygarlıklarını tarihsel temel ile anlatan *300 Spartalı* ve *Büyük İskender* filmleri de bu çerçevede oryantalist bakış açısının birer temsili olmaktadır. Doğu- Batı çatışmasını gösteren filmlerde Batı tarafından Doğu; köleci, geri, kadınlarına kötü davranan toplum gibi gösterilerek Doğulu bir kimlik yaratmış ve böylece Batı ideolojisi yeniden üretilmiştir.

Yunan-Pers Savaşları ve Sinema

Sinemadaki ötekileştirmenin temelinde Doğu-Batı ayrımının olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim oryantalist söylemin tarihi Doğu-Batı'nın varlıkları kadar eskiye dayanmaktadır. Oryantalizm ve ötekileştirme kavramının daha iyi anlaşılması için Doğu-Batı ilişkisi ve çatışmasını da incelemek elzemdir.

Batı'nın temeli Yunanlılıkla başlamaktadır. Yunan'ı oluşturan ise Doğu ile girdikleri ilişkilerdir. "*Doğu-Batı ayrımının, Doğu-Batı çelişkisi ve çatışmasına dönüşmesi ise Yunan'ın ilişkilerde takındığı tutuma bağlı olarak şekillenmiştir.*"²¹ Daha önce Doğu ve Batı'nın kimliklerinin birbiri ile ilişkilerinden oluştuğunu belirtmiştik. Doğu'da devlet her ihtiyacı (güvenlik ve üretim) çözen merkezi bir mekanizma olarak var olmuşken Batı'da bu çözümler devlet katında gerçekleşmemiştir. Doğu kurmuş olduğu ATÜT Devletinin hammadde sorununu Batı ile

¹⁸ Önal ve Baykal 2011:109-110 akt. Satır ve Özer, "Oryantalist Bakış Açısının Sinemaya Yansıması", s. 768.

¹⁹ Uluç ve Soydan, "Said, Oryantalizm, Resim ve Sinemanın Kesişme Noktasında Harem Suare", *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 42(2007), s. 48.

²⁰ Makhliyo Shodmatova, "Disney Animasyonlarında Oryantalizm" Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2018, ss. 92-93.

²¹ Yüksel Yıldırım, "Türk Toplum Tarihinde Doğu-Batı Çatışması ve Osmanlılık", *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Kitap Dizisi-13: Özgürleşmenin Sorunları ve İmkânları*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2021, s.31.

ilişki kurarak çözmeye çalışmıştır. Batı'da Doğu'nun ihtiyaç fazlası üretimine ihtiyacı vardır. Böylece birbirlerine ihtiyaç duyarak ilişki içine girmişlerdir.

Yunan halkı çeşitli istilalar sonucu oluşmuştur. Bu sebeple Yunanlılar Avrupalılara karşı yabancı olmamakla birlikte Avrupa, Yunanlıları kendilerinden saymıştır. Dolayısıyla bu nedenlerin hepsi sonucunda Yunanlıların başka kültürlerle olan etkileşimlerinde bile kimliklerini kaybetmemişlerdir. Sezer "Yunanlılar, modern milliyetçiliğin öncüleridir. Yunanlılık bilinci, yeryüzündeki oynadıkları tarihi rolün bilincidir."²² demiştir. Yunanlılar için toprakları oldukça önemlidir. Yunan toprakları Doğu ile ilişkilerin denetlendiği temel noktadır. Bu önemi kaybetmemek için yurtlarını hayatı pahasına korumaya çalışmışlardır. Yunanlılıkta Avrupalı olmak, tek aileden olmak Yunanlı olmak ekseri önem taşımaktadır.

Pers savaşları Yunanlılar için bir dönüm noktası olarak da sayılmaktadır. Doğu'dan ayrı olma düşüncesi bu savaşlarla ortaya çıkmıştır. Öncesinde tarihin ilk Doğu-Batı karşılaşması,-bir yoruma göre de ilk dünya savaşı- bağlamında, Truva Savaşları'nı da göstermek mümkündür.²³ Bu savaşlarda savaşanlar sadece iki düşman değil aynı zamanda Yunanlılıkla kendi kimliğini oluşturmuş bir Batı, Doğu ile savaşmıştır.²⁴ Artık Yunan, bir uygarlığı, Batı uygarlığını, temsil etmektedir. Yunanlıların gözünden Persler sadece bir düşman olmamakla birlikte barbarlığın bir ifadesidir. Doğu bir ATÜT devleti olduğu için güvenliği sağlamak bu devletin görevi idi.²⁵ Bu nedenle Doğu'nun askeri vasfı Batı'dan kuvvetlidir. Yunanlılık ise Doğu'nunki kadar güçlü bir askeri sistem olarak Makedonya İmparatorluğu ve Büyük İskender ile Batı'nın askeri gücü haline gelmiştir. Büyük İskender Batılı bir fatihtir ancak Doğu ile girdiği ilişkiler neticesinde Doğululaşmıştır.²⁶ Artık Avrupa'da Yunanlılığın yerini Roma İmparatorluğu almıştır.²⁷

Tarihin aslında Doğu ve Batı ile ilişkileri, çelişkileri ve çatışmaları ile oluştuğunu bir önceki bölümde bahsetmiştik. Doğu-Batı karşıtlığına Roma'nın idari anlamda bölünmesiyle karşılaşmıştır. Avrupa'yı bu zor döneminden çıkaran olay Haçlı Seferleri'dir. Haçlı Seferleri ile Avrupa "ötekinin" zenginlikleri ile karşılaşmışlardır. Haçlı Seferleri ve sonrasında ötekinin tanımlanmasına Doğu artık bir karşılık olmuştur.²⁸

²² Baykan Sezer, *Doğu- Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2018, s. 123.

²³ Yüksel Yıldırım, "Truva'dan Çanakkale'ye Tarihsel Süreklilik Bilinci", *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, Sayı 7, s.73-80.

²⁴ Ertan Eğribel, "Anadolu: Savaş Yolları Kavşağı", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-12: Tarihte Doğu-Batı Çatışması*. Der., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2017:165-190.

²⁵ Baykan Sezer, *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*. İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayınları, 1979.

²⁶ Baykan Sezer v.d , "Batı Yayılmacılığı", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-3*, Atatürk Üniversitesi K.K. Eğitim Fakültesi Basımevi., 1998.

²⁷ Sezer, *Doğu- Batı İlişkileri Açısından...*, s. 124-129.

²⁸ Arlı 2019:17-18 akt. Küçük ve Köse, "Öteki" Algısı", 119.

“300 Spartalı” Filmi Analizi

Bir Amerikan yapımı olan *300 Spartalı* filmi, 2006 yılında Zack Snyder yönetmenliğinde vizyona girmiş aksiyon-drama türünde bir yapıttır. Başrolde Gerard Butler, Lena Headey ve David Wenham olup pek çok ödül almıştır ve IMDB puanı 7.6’dır.²⁹

Film, Spartalı bir askerın Leonidas’ın kral olarak dönmesini destansı bir öyküyle anlatılarak başlamaktadır. Anlatıcı, 300 Spartalı ordusundan geriye tek kalan askerdir. Yunanlıların Perslilerle girdikleri savaşı bir Spartalı gözünden anlatması kurgulanan bu öykünün zaten Batı yanlı olduğunu göstermektedir. İlk sahnelerde Sparta’da doğan çocukların sağlıklı ise çeşitli zorluklardan geçerek gerçek bir savaşçı yaratımı süreci gururla anlatılmaktadır. Filmin çoğu sahnesinde Spartalıların cesur, özgür ve gerçek bir asker-savaşçı olduğu vurgulanmakta, karşılarında “öteki” olarak yer alan Doğu ise kendi özelliklerinin tam tersi olarak (korkak, kölelerden oluşan vs.) gösterilmektedir.

Filmde Doğu-Batı çatışması Sparta ve Pers Krallığı ile M.Ö. 480 yılında gerçekleşen Thermopylae Savaşı üzerinden aktarılmaktadır. Filmde Sparta’lıların kralı olarak Leonidas Batı’nın temsilcisi iken Doğu’da Persleri simgeleyen kişi tanrılar tanrısı Kral Xerxes’dir. Filmde özellikle bu temsiller üzerinden Doğu-Batı çatışması ve kültürler yansıtılmaktadır.

Filmde Spartalıların savaşçılıkları ön plana çıkartılmaktadır. Kral Leonidas, Sparta’nın savaşma eğitimi alan, Sparta için savaşmanın kutsallığını bilerek hayatını buna adayan biri olarak gösterilmektedir (05:55). Spartalıları Perslileri canavarlara benzetmektedir. Filmde;

“...ama bu canavar adamlardan ve atlardan oluşuyor. Kılıçlardan ve mızraklardan, kölelerden oluşan inanılmaz büyüklükte bir ordu küçük Yunanistan’ı yutmak üzere dünyanın elindeki tek mantık ve adalet umudunu almaya hazır. Bir canavar yaklaşıyor...” (06:08-06:43).

ifadesi ile Yunanistan mantık ve adalet umudu olarak aktarılmakta iken Doğular kölelerden oluşan canavarlar olarak sunulmaktadır.

Pers imparatorluğu, karşılına çıkan tüm devletleri yok eden, kendilerine itaat etmeyen kralları taçlarıyla birlikte kafalarını kesenler olarak gösterilmiştir (07:46). Burada dikkat çeken diğer bir husus şudur: Pers kralının elçisi olarak gelen kişinin fiziksel özellikleri Doğulu bir imaj çizmektedir. Fakat Perslerin normal görünümü yerine korkunç bir görünümleri olan, siyah tenli, yüzünde çeşitli piercingleri olan süslü giyisiler giyen garip bir Doğulu imajı çizilmektedir. Bunun karşısında ise Spartalıları süslerden uzak, kralın da halk gibi giyin-

²⁹ “imdb”, son güncelleme 9 Aralık, 2022, (https://www.imdb.com/title/tt0416449/?ref_=fn_al_tt_1).

diği ve üstünlüğünün olmadığı bir Batılı tipi gösterilmektedir. Kral Leonidas Pers İmparatorluğunun su ve toprak isteğine yani kendilerine teslim olması isteğine karşı çıkarak, güçlü ve yüksek ses tonuyla *"This is Sparta!"* (Burası Sparta!) diyerek gelen elçi ve adamlarını kuyuya atmıştır. Bu ilk sahneden de Batı'nın Doğu'ya ne yapabileceği, Doğu karşısındaki gücü izleyicilere aktarılmıştır. Nitekim pek çok ödül alan filmin bu sahnesi ve özellikle bu repliği her ülkeden insanların hafızalarına kazınmıştır. Elçilerin dokunulmazlığı kuralını ihlal eden Leonidas bu yaptığını vatanseverlikle haklılaştırmaktadır.

Perslilerin bu şekilde fiziksel görünüşlerinin yanında zalim ve tehditkâr olarak da gösterilmektedir. Bu tip bir Doğulu karşısında ise giyinişleri itibariyle iyi ve normal gözükken ayrıca askerlerin hepsinin kaslı ve üçgen, mükemmel bir vücut yapısına sahip, her türlü kusurdan uzak bir güzelliğe sahip olan Spartalılar bulunmaktadır.

Leonidas'ın savaş fikrini ortaya koymasından sonra bu savaşa başlayabilmesi için gelenekler gereği eski tanrıların rahipleri olan Ephorlar'a danışması lazımdır. Anlatıcı bu sahnede Ephorlar'ı,

"Berbat bir topluluk, insandan çok hayvandırlar. Leonidas'ın bile rüşvet verip yalvarması gereken hayvanlar. Çünkü hiçbir Sparta kralı Ephorlar'ın kutsamasını almadan savaşa gitmemiştir." (14:29-14:48)

"...Hastalıklı yaşlı fakirler. Sparta'nın karanlıklardan yükselmesinden önceki zamanlardan kalma değersiz artıklar. Mantıksız bir geleneğin kalıntıları." (16:57-17:07)

Olarak anlatmakta ve görüntü itibariyle de Ephorlar'ı çirkin ve insan gibi görünmeyen yaratık olarak göstermişlerdir. Bu sahnelerde de Spartalıların dönemlerindeki mistik ve geleneksel anlayış yerine rasyonel ve mantıklarıyla hareket etmekte olduğu aktarılmaktadır.

Ayrıca bu sahnede kanunların üstünlüğü vurgulanmakta, hiçbir kimsenin (ister kral olsun ister halk) bu kanunları çiğneyemeyeceğini vurgulamaktadırlar. Bu da Yunanlıların demokrasi ve hukukun üstünlüğü anlayışını izleyicilere sunmaktadır.

".. Ama bu geleneği Leonidas bile bozamazdı. Çünkü Ephorlar'ın sözlerine saygı göstermeliydi. Kanun böyleydi. Ve yurttaş olsun olmasın, kadın veya erkek, öle veya kral hiçbir Spartalı kanunun üstünde değildi." (17:07-17:28).

Filmde Spartalıların erdemli, özgürlükçü tutumlarının altının çizilmesine karşılık Persliler para, altın ve kadınlarla insanları (hatta Spartalıların kendi kutsal rahiplerini bile) kendi taraflarına çeken, zevke ve paraya düşkün, canavar ve kölelerden oluşan canlılar olarak sunulmaktadır. Bununla birlikte Kral Leonidas filmde savaş başlamadan önce bile gösterişi olmayan, giyiniş itibari ile halkla eşitmiş gibi gösterilen kıyafetler giymektedir. Bunun tam zıttı olarak Pers Kralı Xerxes halkından çokça yüksekte, tanrı kral olarak kabul edilmiş, etrafı kadınlar ve altınlarla çevrili kral olarak gösterilmektedir. Su-

nulan tüm bu görüntüler Doğuluların Batılılardan ne kadar farklı olduğunu, Batıların daha modern (hem fiziksel hem düşünsel anlamda), Doğuluların ise iyi olarak gösterilen Batı karşısında ne kadar insanlıktan uzaklaşmış olduğu düşüncesini barındırmaktadır.

Filmde dikkat çeken diğer bir husus da Doğuluların kadınlara karşı bakış açısının aktarımıdır. Nitekim ilk dakikalarda Pers İmparatorluğunun elçisi Spartalılara teslim olmayı sunduğunda Kral Leonidas'ın eşinin konuşmaya katılmasına oldukça şaşırmıştır.

"Elçi: Bu kadın nasıl olur da erkeklerin arasında konuşur?"

Kraliçe: Çünkü sadece Sparta kadınları gerçek erkek doğurur" (09:41-09:50).

Batıların kadınlara verdiği değer sadece bu diyalogla kalmayıp konseyde kraliçenin fikrinin söyleyebilmesi ile de gösterilmektedir. Doğuda ise kadın sadece bedeniyle birlikte bir arzu nesnesi olarak sahnelenmektedir (1:15:56-1:16:43).

Spartalılar savaş için çıktıkları ilk geceden sonra yola çıktıklarında Persli bir keşif ekibi tarafından yakılmış ve boş bir köyle karşılaşmaktadır. Köyde Perslilerden tek kurtulan kişi küçük bir çocuktur. Çocuk Leonidas'ın kucağına bayılmıştır. Ailesi ve kendisi zulme uğrayan küçük çocuğun gösterilmesiyle izleyiciler için acıma hissi yaratılmış böylece Persliler zalim, küçük çocuklara bile zarar verenler olarak tanıtılmıştır. Bu şekilde Doğululara karşı bir tepki yaratılmaktadır.

"Çocuk: Artık çok sessiz. Onlar karanlığım içinden canavarlar gibi geldiler. Onları pençeleri ve tırnaklarıyla yakaladılar. Herkesi... Benim dışımda... (çocuk ölüyor)

Asker: Çocuk pers hayaletlerinden bahsetti. İlk çağlardan beri bilinir. Onlar insan ruhu avlarlar. Öldürülüp yenilemezler. Bu karanlık yenilmez. Ölümsüzler yenilmez.

Kral Leonidas: Ölümsüzler... İsimlerini smamak gerekecek." (31:32-33:03).

Filmde ötekileştirme devam etmekte, Spartalıların merhametli olmasına karşı Perslilerin merhametsizliği gösterilmektedir. Filmin ilk sahnesinden beri devam eden Perslilerin canavar gibi gösterilmesi hala tekrar etmekte, özellikle bu sahnedeki gibi zulme uğrayan küçük bir çocuk tarafından bunun aktarılması yaratılan Doğu imajını pekiştirmektedir.

Xerxes'in gösterildiği sahneler incelendiğinde ise (59:06) her tarafı piercingler olan, kaşları alınmış, Leonidas'ın yanında devleştirilmiş, Vücudunun her yerinde altın takılar olan, siyah tenli, kralların kralı, tanrı kral olarak gösterilmektedir. Leonidas'ın kendisine diz çökmesini isteyen Xerxes'e karşı olarak diz çökmeyen Leonidas'ın söyledikleri Xerxes'i kızdırmakta ve Perslilerin zalimliği tekrar yansıtılmaktadır.

".. Bu fedakarlığın hiçbir işe yaramaz. Sparta'nın adını tarihten bile silebilirim. Tüm Yunan parşömenleri yakılabilir. Tüm Yunan tarihçilerinin ve yazarlarının gözleri oyulur ve dilleri kesilerek alınır. Son olarak Sparta ve Leonidas isimlerini söylemenin cezası bile ölüm olur ve Dünya var olduğunuzu bile bilmez.

Leonidas: Dünya, özgür insanların bir tirana karşı durduğunu bilecek. Bir avuç insanın bir orduya karşı durduğunu.” (1:00:04-1:00:43)

Batı ve Doğu'nun birbirine zıt özellikleri verilerek kimlik oluşumu yapılmaktadır. Filmde geçen bu sahnede de yine zalim bir Doğu gösterilmekte bunu karşısında ise Doğunun tüm zalimliklerine karşı durabilen cesur ve özgür Yunan askeri vardır. Tarihte bu dönemlerde Yunanlılarda da kölelerin olduğu bilinmesine rağmen bu filmde Spartalı 300 özgür askere karşı köleci Pers toplumu yansıtılmıştır. Tarihsel gerçeklikler perde arkasına itilip gerçek, Batı tarafından kurgulanıp izleyicilere o şekilde aktarılmıştır.

Filmin savaş sahneleri ve son sahneler incelendiğinde, Doğuluların ne kadar kalabalık olursa olsun Yunanlılar/Batılılar tarafından bunun hiçbir şey ifade etmediğini Doğuluları her zaman yenebilecekleri gözlemlenmiştir.

“Bugün dünyayı mistisizm ve tiranlıktan kurtaracağız. Hayalimizdeki daha parlak bir geleceğin temellerini atacağız” (1:48:28-1:48:44).

Film, 10.000 Spartalı ordusunun liderinin bu sözüyle bitmektedir. Burada Spartalıların verdiği söz Batı dünyasının misyonunu sunmakta, bu misyonla Batılı olmayanlara karşı yapılan her savaş, zorbalık, sömürgeler meşrulaştırılmaktadır. Çünkü Batı'nın gözünde Batılı olmayan her topluluk ötekileştirilmekte, kötülenmekte, modern dışı olarak kabul edilip gösterilmektedir.

“Büyük İskender” Filmi Analizi

Büyük İskender filmi, 2004'te vizyona girmiş Amerikan yapımı; aksiyon, biyografi, tarihi ve savaş filmidir. Çeşitli ödüller almış bu filmin IMDB puanı 5.6'dır.³⁰

Film, Makedonya Kralı ve tarihin en büyük lideri olan Büyük İskender'in hayatını anlatmaktadır. Yirmi beş yaşına kadar dünyanın çoğunu fetheden İskender Yunanistan'ın asker gücü olarak yönünü Pers İmparatorluğu'na yöneltmiştir. Hindistan'a kadar ulaşan fetihleri ile Batı'nın en büyük başarısına imza atmıştır. İskender'in Doğu'ya yönelmesinin en büyük nedeni babası Filip'in Yunanistan ile anlaşmasından sonra Pers İmparatorluğu'na yönelmek istemesidir.

İskender'in küçüklüğünün gösterilmesiyle başlayan filmde İskender'in Aristo ile yaptığı konuşması oldukça dikkat çekicidir:

“İskender: Eğer dediğin gibi Perslerden üstünsek neden onları yönetmiyoruz? Doğu'ya gitmek Yunanlıların her zaman hayali olmuştur.

Aristo: Doğu'nun geleneği insanları ve rüyalarını yutmak olmuştur.

³⁰ (https://www.imdb.com/title/tt0346491/?ref_=nv_sr_srsrg_0). “imdb”, son güncelleme 9 Aralık 2022.

Diğer Bir Çocuk: Persler neden bu kadar acımasız?

(Gülüşmeler)

Aristo: Bu, bugünkü ders konumuz değil Nearchus ama bu doğru. Doğu ırkları barbarlıklarıyla ve zekelerine, kölecisine bağlılıklarıyla tanınırlar. Her şeyin aşırısı insanlığınun çöküşünü hazırlar. Bu yüzden biz Yunanlılar üstünüz. Duygularımızı kontrol etmeyi iyi biliriz" (14:47-15:30).

Kral Filip, cahil insanları Doğu hakkında eğitmek için Atina'dan Aristo'yu getirtmiş, çocuklarına Yunanlıların ne kadar üstün ve doğuluları yönetecek bir güç olduğunu öğretmiştir.

Aristo'nun İskender'in Pers Kralı Darius ile savaşından önce yaptığı selendirmede "kırk bin askerimize karşı iki yüz elli bin barbar vardı" (36:11) diyerek kendi askeri güçlerini yüceltip Doğuluları barbar olarak aksettirmektedir.

İskender'in babası Kral Filip'in ölümü için Persliler hakkında "suikast için altın veren, iğrenç ve korkakça öldüren" olarak yaptığı tanımlamalar yine Pers İmparatorluğu'nun adil bir şekilde savaşı kazanan bir imparatorluk olmadığını, hile ve altın karşılığında kendi menfaatlerine bir şeyler yapabilen imparatorluk olarak gösterilmiştir.

İskender'in savaştan önce ordusuna yaptığı konuşmada İskender kendi askerleri ile aynı hizada at üstünde, sıradan gösterilmiş iken Pers İmparatorluğu kralı Darius ise altın renkli yüksek bir arabanın içinde, güneşten korunmasını sağlayan şemsiye tutan bir kölesi eşliğinde savaşı beklediği gösterilmiştir.

Pers Kralı Darius için:

"...kim bu büyük kral kendi adamlarını savaşmaları için köle yapan Darius. Bu adamlar evleri için savaşmıyor, bu kral onlara mecbur olduklarını söylediği için savaşıyorlar. Bu yüzden savaşta hava gibi eriyip gidecekler. Biz bugün buraya köle olarak gelmedik. Biz bugün buraya özgür Makedonyalılar olarak geldik." (46:43-47:07).

Konuşmasını yapmıştır. Bu sahnede tıpkı 300 Spartalı filminde olduğu gibi Doğular askeri yönden çok olsa da orduların gerçek asker yerine kölelerden oluştuğu ve bu yüzden zayıf olduğu, Batılı olarak kendilerinin ise özgür olduklarının altı çizilmektedir.

İskender'in Babil'i fethetmesiyle birlikte Doğu'nun içine giren İskender'in gösterildiği sahnelerde Doğu, mistik danslar, müzikler ve kadınların arzu nesnesi olarak ön plana çıkartıldığı görsellerle yansıtılmıştır. Bu unsurların ön plana çıkarılması, Said'in oryantalizm tanımlamasına uymaktadır.

Zamanla Doğulaşan İskender, askerlerinin Makedonyalı başka biriyle evlenebileceğini söylemesine rağmen Doğulu adetleri yapmaya başlayıp Asyalı bir şefin kızıyla evlenmiştir. Filmde dikkat çeken diğer bir nokta ise Makedonyalılarının filmin başlarında demokratik, konseyde herkesin fikrini söyleyebileceği, kralın başkalarının düşüncelerine göre hareket ettiğini göz-

lemlerken İskender Doğu ile girdiği ilişkiler neticesinde artık aynı Doğu kral-ları gibi konsey üyeleri diğer askerlerinin sözlerini dinlemez ve yalnızca ken-di istediklerini yapmaktadır (1:20:57). Aslında Asya ve Batı'yı birleştirmeyi, kaynaştırmayı amaçlayan İskender bunu görünüşte başarmış olarak gösterse de esasen başaramamış kendisi Doğu içinde asimile olmuştur.

“İskender biraz düşünmeye çalış. Onların eşitimiz olması hiç istenmiş mi? Ya da ganimetlerimizi paylaşmaları? Aristo'nun söylediklerini hatırla. Bir Asyalı mı? Yunanlılara verdikleri hiçbir sözü tutmamış bir ırk için evlilik yeminin anlamı ne?” diyerek soru soran bir arkadaşına İskender oldukça sinirlenmiş *“Seni onlardan bu kadar iyi yapan ne? Aslında senden ve senin gibi düşünenlerden iyiler Cassender”* (1:22:55-1:23:19).

Fethettiği doğu topraklarında İskender'in tutumu Batı'nın hoş görülü değerlerini öne çıkarmaktadır. Kendisine Doğulu bir eş seçmesi, ordusuna Doğulu askerler alması, kendilerinden daha eski medeniyet olan Doğululara karşı saygılı olması gerektiği düşüncelerinin aktarımı, Batı hoş görü ve üstün-lüğünün bir yansıması olarak gösterilmektedir. Fakat İskender'in bu olum-lamalarına karşılık komutanlarının Doğu'ya ve Doğululara karşı tutumları Batı'nın Doğululara olan gerçek düşüncelerini oldukça iyi ifade etmektedir.

Filmin sonunda ise Doğululara Yunanlılarla eşit haklar veren neredeyse tüm dünyayı fetheden İskender Babil'e dönmüş fakat genç yaşta Doğu'ya gösterdiği bu önem nedeniyle öldürülmüştür.

Sonuç

Dünya tarihi uygarlıklar çatışması sahnesidir. Doğu ve Batı birbiri ile iliş-kileri, çelişkileri ve çatışmalarıyla bugünkü halini almıştır. Egemen olan Batı medeniyeti ise ilişki içinde olduğu Doğu'yu kendi kavramsallaştırmaları ile değerlendirmekte ve sunmaktadır. Batı'nın Batı dışı toplumları açıklamasının nedeni, onların kendilerini temsil edemeyeceğini düşünmeleri dolayısıyla da temsil edilmeleri gerektiği düşüncesinden oluşmuştur. Batı, Doğu hakkında önyargılı imajlar oluşturarak bir Doğu kimliği yaratmaktadır. Batı'nın Doğu üzerindeki bir tahakkümü olarak oryantalizm ile hayali doğu imgesi yaratıl-mış ve çeşitli araçlarla toplumlara bu bakış açısı aktarılmıştır. Batı tarafından anlatılan tarihi olaylar da Batılı bir çerçevede anlatılmakta ve Doğu toplum-ları; barbar, cahil, köleci, mistik unsurlarla sunulmaktadır. Doğu toplumları-nı bir zamanlar büyük ve güçlü olarak üstünlüğü aktarılan tarihi filmlerde Yunan'ın yükselişi ile Doğululardan daha bilgili, güçlü, medeni, üstün oluşu ve yükselen bir Batı Dünya egemenliği gerçeklik olarak gösterilmektedir.

Doğu'nun kendine has Batı'dan farklı özellikleri Batı tarafından ötekileş-tirilerek ele alınmıştır. Bu ötekileştirme; Doğu'yu despot, barbar, cahil, erotik ve mistik öğelerle birleştirip sanatta, kitaplarda, filmlerde vücut bulmaktadır.

Dünya egemenliğini elinde bulunduran Amerika kendi ideolojilerini özellikle filmler aracılığıyla aktarmaktadır. Özellikle Doğulular ve Müslümanlar hakkındaki olumsuz tutum ve düşünceleri dizi ve filmlerde sıklıkla yansıtılmaktadır. Bilhassa Müslümanlar ile terörizm de birleştirilmekte böylece diğer toplumların da bu ideolojiyi kabullenip Müslümanlar hakkında Batı'nın yarattığı imaj ortak bir gerçek görüntüsünü almaktadır. Bu çalışmada üzerinde durulan husus ise filmler tarafından aktarılan oryantalist bakış açısını, Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde incelemektir. Bu noktada *300 Spartalı* ve *Büyük İskender* filmleri seçilmiştir.

300 Spartalı filmi, Amerikan menşeli bir yapıml olup tarihteki Doğu-Batı çatışması olarak Sparta ve Pers Krallığı ile M.Ö. 480 yılında gerçekleşen Thermopylae Savaşı üzerinden aktarılmaktadır. Film içerik analizi ile incelenmiş olup Batılılar, uygar, eşitlikçi, savaşçı, kadınlara değer veren, demokratik, kralının halkıyla denk tutulduğu, kölelikten uzak bir şekilde betimlenirken Doğulular oryantalist bir bakış açısının gerekliliğini göstermiş olup; canavar, cahil, kölelerden oluşan, askeri kalabalığının aslında gerçek savaşçı olmayan kölelerden meydana getirilmiş bir orduya sahip olan, hileler ile savaşları kazanmaya çalışan, krallarının tanrısallaştırılarak halktan daha üstün olduğu vurgulanmış ayrıca kadınlara değer vermeyen, despotik, erotik ve mistik unsurları ön plana çıkararak barbarlardan meydana gelen bir toplum olarak gösterilmektedir. Filmde Doğu-Batı karşıtlığı, Batı'nın üstünlüğü, Doğu'nun bunun karşısında ötekileştirilerek tüm kötü sıfatlara sahip olduğu vurgulanmaktadır. Batı, bu filmiyle geçmişte yaşanan bir tarihi olayı kendi çerçevesinden, hayalindeki doğu tasviriyle, üstünlüğünü pekiştirecek bir hikayeye Doğu'ya bir kimlik kazandırarak seyirciye sunmuştur.

Büyük İskender filmi ise yine *300 Spartalı* filmi gibi Amerikan yapımı bir film olup tarihin önemli figürlerinden biri olan Makedonya kralı Büyük İskender'in hayatını anlatan biyografi-aksiyon-tarihî türlerinde bir filmidir.

Yunan ve İran Savaşları Yunan tarihinde dönüm noktasıdır. Yunan devletleri başlangıçta ticarete dayalı iken Pers ordusu karşısında kendi içinde farklı örgütlenerek Yunan'ın askeri gücü olarak Makedonya ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın öncüsü, ileri karakolu olan Makedonya'da en önemli kişi ise Büyük İskender'dir. İskender savaşları, Batı'nın Doğu üzerine egemenlik kurmadaki ilk girişimidir. Büyük İskender'in amacı Doğu-Batı çatışmasını batı lehine ortadan kaldırmaktır. Fakat bu başarısız olmuştur nitekim kendisi Doğululaşmıştır. Büyük bir tarihi olay olan İskender seferleri yine Batılı bir bakış tarafından film aracılığı ile aktarılmış ve bu aktarımda Doğulular oldukça kötülenmiştir. Filmde anlatıcı rolünde Aristo olup filmin pek çok sahnesinde Doğu uygarlıklarını barbar, köleci olarak olumsuz sıfatlarla tanımlarken Yunanlıları ise Doğululardan üstün olarak anlatmaktadır. Her iki

film de yakın zamanlarda yayınlanmış olup Batı ideolojisinin yansımaları her iki filmde benzer şekillerde seyircilere aktarılmaktadır. Her iki filmde de Yunanlıların askeri başarısı karşısında her ne kadar kendilerinden sayıca daha büyük bir orduya sahip olan Doğuluların kölelerden oluşan barbarlar olduğunun altı çizilmiştir. İki filmde de Yunanlıların hangi zor koşullar olursa olsun durdurulamadan Doğu'yu ele geçirebilecek kuvvette olduğu da zorlu savaş sahneleri ile aktarılmaktadır. Oryantalist bakış açısının bir yansıması olarak filmlerde göze çarpan diğer bir unsur Yunanlıların medeni oluşunun karşısında Doğuluların egzotik ve mistik dansları ile kadınların bedenlerinin ön planda tutulup zevke düşkün olarak gösterilmesidir. Her iki filmde Yunanlılar vatanları için kanlarının son damlasına kadar savaşan cesur askerler olarak gösterilmekte iken Doğu'nun kralları ya savaştan kaçan korkak olarak (Darius) veya savaşı kendi güçleri ile değil de hileyle kazanabilenler (Xerxes) olarak gösterilmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmada incelenen filmlerle tarihte Doğu-Batı ilişkileri çerçevesinde oluşturulan oryantalist bakış açısının filmlere yansımaları ortaya koyarak analiz etmek amaçlanmıştır. *300 Spartalı* ve *Büyük İskender* filmleri, Amerikan menşeli olup iki film üzerinden Batı ve İran çatışması net bir şekilde görülmüştür. Her iki filmde de oryantalist öğeler; söylemler, müzikler, karakterlerin görünüşü, davranışları ve mekân incelenmiş, tarihsel gerçekliklerin Batı tarafından ve Batı yanlı olarak sinema ile dünyaya yayıldığı gözlemlenmiştir. Doğu-Batı ayrımının ilk beşiği olan Yunan-Pers arasındaki çatışmanın gösterilmek istendiği iki filmde de Yunanlıların Doğululardan daha savaşçı, medeni, dünyayı ele geçirme gücünde olan, asil yönleri vurgulanırken Doğu'nun öncüsü Persler ise barbar, kölelerden oluşan, mistik öğelerin öne plana çıkarıldığı bir toplum olarak yansıtılmaktadır. Tarihsel bağlamda ilişki, çelişki ve çatışma yaşayan iki dünya uygarlıklarından biri olan Yunanlılar ile Doğu'nun öncüsü ve temsilcisi olan Persleri anlatan bu filmlerde oryantalist üslup ortaya çıkarılmıştır. Diğer aygıtlarda olduğu gibi oryantalist bakış açısı filmlerde de gözlemlenmektedir. Dallarında pek çok ödüller alan *300 Spartalı* ve *Büyük İskender* filmleri de bu bakış açısının birer araçlarıdır. Batı gözünden Doğu, sinema filmleri aracılığıyla kendi üstünlüklerinin meşrulaştırılması bağlamında tanımlanmaktadır. Neticede her iki film, hayali Doğu imgesinin bir tezahürü olmuştur.

Peki hakikat nedir? Bizim gerçeğimiz, bize gerçeklik olarak sunulan mıdır? Yoksa bize gösterilmek istenen mi gerçeklik olarak sunulmuştur? Batı tarafından bize atfedilen bu pasif rolden sıyrılıp kendi tarihimizi ve gerçeğimizi ortaya çıkarmamız gerekmektedir. Bizlerin bize Batı tarafından verilen "Doğulu kimlikten" kurtulmamız, kendi kimliğimizi ve sözümüzü tarihsel gerçekliğimizle ortaya koymamız gerekmektedir.

Kaynakça

- Atasever, Gülbahar. "Doğu-Batı İlişkileri Bağlamında Oryantalizm". Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, 2009.
- Bulut, Yücel. *Oryantalizmin Kısa Tarihi*. Ankara: Küre Yayınları, 2004.
- Diken, Bülent ve Carsten B. Laustsen. *Filmlerle Sosyoloji*. İstanbul:Metis Yayınları, 2016.
- Eğribel, Ertan "Anadolu: Savaş Yolları Kavşağı", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-12: Tarihte Doğu-Batı Çatışması*. Der., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2017:165-190.
- Ekinci, Barış Tolga. "Argo Filmi Bağlamında Hollywood Sinemasında Söylem ve Yeni Oryantalizm". *Atatürk İletişim Dergisi* 6 (2014):51-66.
- Fidan, Mustafa. "Oryantalizm ve Batı Sineması: Midnight Express (1978) Filmi Örneği". *Karadeniz İletişim Araştırmaları Dergisi* 11/1 (2021): 1-30.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012.
- <https://dergipark.org.tr/en/pub/e-kiad/issue/63486/825627>. (erişim 04.11.2022).
- <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiletisim/issue/2765/372277>. (erişim 13.10.2022).
- <https://dergipark.org.tr/tr/pub/e-gifder/issue/36507/371073>. (erişim 14.10.2022).
- Karaaslan, Ebuzer. "Oryantalizmin Zihin Dünyası: Doğu, İslam ve Osmanlı". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2021.
- Kırel, Serpil. *Kültürel Çalışmalar ve Sinema*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2012.
- Ötekileştirme kavramı, (<https://www.tdk.gov.tr/>).
- Özer, Mehmet Emin ve Nuri Paşa Özer. "Oryantalist Bakış Açısının Sinemaya Yansıması: The Physician (2013) Filmi Örneği". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 6/1 (2018): 759-778.
- Said, Edward. *Oryantalizm: Sömürgeciliği Keşif Kolu*, İstanbul: Pınar Yayınevi, 1982.
- Sezer v.d Baykan, "Batı Yayımlımacılığı", *Sosyoloji Yıllığı Kitap-3, Atatürk Üniversitesi K.K. Eğitim Fakültesi Basımevi.*, 1998.
- Sezer, Baykan *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*. İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayınları, 1979.
- Sezer, Baykan. *Doğu- Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2018.
- Shodmatova, Makhliyo, "Disney Animasyonlarında Oryantalizm". Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2018.
- Uluç, Güliz ve Ayhan Küngerü. "Sinemada Arapların Temsiline Bir Örnek: Keskin Nişancı" Filmi" *Akademik Bakış Dergisi* 68 (2018):1-13.
- Uluç, Güliz ve Murat Soydan. "Said, Oryantalizm, Resim ve Sinemanın Kesişme Noktasındaki Harem Suare". *Bilgi/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 42 (2007): 35-53.
- Yıldırım, Yüksel "Truva'dan Çanakkale'ye Tarihsel Süreklilik Bilinci", *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi*, Sayı 7, s.73-80.
- Yıldırım, Yüksel. "Türk Toplum Tarihinde Doğu-Batı Çatışması ve Osmanlılık", *Tarih ve Uygarlık-İstanbul Kitap Dizisi-13: Özgürleşmenin Sorunları ve İmkanları*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2021, s.29-38.
- Yiğit, Zehra. "Hollywood Sinemasının Yeni Oryantalist Söylemi ve 300 Spartalı". *Seçuk İletişim*. 5/3 (2008): 236-249. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19017/200697>. (erişim 20.10.2022).
- IMDb, (https://www.imdb.com/title/tt0346491/?ref_=nv_sr_srsq_0).